

‘Film laat je heel dicht bij een gevoel komen’

Omdat we steeds meer over de werking van ons brein te weten komen, noemt hoogleraar filmwetenschap Patricia Pisters onze samenleving een breincultuur. ‘We kijken anders tegen abnormaliteit aan.’

tekst **JOOST ZONNEVELD**
foto **JORIS VAN GENNIP**

U doet onderzoek op het snijvlak van film, filosofie en neurowetenschappen. Wat maakt dat onderzoek relevant?

“Het brein fascineert ons. De laatste decennia zijn we veel meer te weten gekomen over onze hersenen. En dat heeft invloed op de manier waarop we denken over bijvoorbeeld abnormaliteit en stoornissen zoals schizofrenie en wanen. In film wordt dat uitvergroot.”

Denken we nu anders over geestesziekten?

“Als je naar de geschiedenis van de film kijkt, worden mensen met afwijkend gedrag aanvankelijk in het gesticht gestopt of, in het horrorgenre, als monsters in beeld gebracht. Van het beroemde *Das Cabinet des Dr. Caligari* van honderd jaar geleden tot Alfred Hitchcocks *Psycho* diep in de twintigste eeuw. Maar langzaam verandert dat met films als *One flew over the cuckoo’s nest*, waarin onder invloed van de antipsychiatriebeweging kritiek wordt geuit op het opsluiten van mensen. Geleidelijk is de grens tussen normaal en afwijkend gedrag steeds vager geworden.”

‘We hebben ons gedrag dat we als afwijkend beschouwden, eigen gemaakt’

Wat heeft dat met de werking van de hersenen te maken?

“*Fight club*, van David Fincher, uit 1999 begint met een reis door het brein van de hoofdpersoon, als een neurale achtbaan. Aan het eind van de film weet de kijker pas dat hij gedurende de hele film in het hoofd van de hoofdpersoon heeft gezeten. Dat is een veel subjectievere kijk op de wereld, waardoor wat anders lijkt te zijn niet meteen gestoord hoeft te zijn. In films wordt daarmee gespeeld en wordt gezocht naar een nieuw evenwicht tussen wat wij normaal of abnormaal vinden.”

Is die aandacht voor ons brein niet een heel individualistische kijk op (ab)normaliteit?

“Dat denk ik niet. Er is juist in films veel aandacht voor het waarom. Waarom oorlogsveteranen posttraumatische stressstoornissen of balletdansers dwangneuroses krijgen. Vaak is de boodschap heel duidelijk dat mensen door ernstige situaties of maatschappelijke omstandigheden gevormd zijn. We weten inmiddels ook dat verbetering en genezing mogelijk zijn. We weten dat onze hersenen beïnvloedbaar zijn.”

Waarom kijken we eigenlijk graag naar films waarin uitzonderlijk of waanzinnig gedrag een rol speelt?

Patricia Pisters
Meerssen, 26 juni 1965

1998 promotie filmwetenschap, Universiteit van Amsterdam
2003 publicatie *The matrix of visual culture: working with Deleuze in film theory*
2004 hoogleraar filmwetenschap, Universiteit van Amsterdam
2012 publicatie *The neuro-image: a Deleuzian filmphilosophy of digital screen culture*
2014 voorbereiden publicatie (geplande verschijning in 2015) *Filming for the future: Louis van Gasteren’s empathic camera eye*

“Veel films gaan niet nadrukkelijk over waanzin of de werking van het brein, maar je ziet die wel vaak terug. Film laat mensen heel dicht bij een gevoel komen, zonder dat je het echt hoeft te voelen. Je kunt je iets voorstellen bij een depressie zonder er zelf een te hebben. Denk aan een film als *Melancholia* van Lars von Trier. We zijn, denk ik, nieuwsgierig naar

dat soort gevoelens en het geeft ons de mogelijkheid te begrijpen hoe iemand zich in zo’n situatie voelt.”

Toch lijkt in onze samenleving niet altijd begrip voor afwijkend gedrag te bestaan.

“Als samenleving hebben we blijkbaar toch altijd categorieën nodig om onze wereld overzichtelijk te maken.

We moeten psychische stoornissen ook niet romantiseren. Maar over het algemeen zie ik dat we ons gedrag dat we als afwijkend beschouwden, eigen hebben gemaakt.”

Is dat alleen te verklaren aan de hand van onze kennis van het brein?

“Nee. Afgezien van allerlei maatschappelijke ontwikkelingen spelen alle media, van film tot sociale media, daarbij een belangrijke rol. Die laten ons heel veel manieren van leven en opvattingen zien. Het verschil tussen privé en openbaar vaagt ook steeds meer. Al met al wordt ons idee over wat normaal is, steeds meer opgerekt.”

Anne-Mei The

Aanklacht

Woensdagavond zie ik een oude man met staatssecretaris Martin van Rijn bij Pauw zitten. Zijn vrouw woont met de moeder van de staatssecretaris in een verpleeghuis met zulke erbarmelijke omstandigheden dat hun echtgenoten de media inlichten.

Ook ethica Heleen Dupuis schuift aan. Ze komt vertellen hoe ze haar demente man uit het verpleeghuis naar huis haalde, vermoed ik. Maar nee, ze komt als voorzitter van de raad van toezicht van het bewuste verpleeghuis.

De aanklacht van de oude man wordt gemarginaliseerd. Ik ken mijn vader beter dan u, zegt de staatssecretaris. En begint dan weer over dat mensen liever thuis blijven wonen. De mantra van Dupuis is dat ‘het altijd beter kan’ en de beschuldigingen onjuist zijn. Misschien een momentopname, geen structurele omstandigheden.

Tien jaar geleden zat ik bij Jeroen Pauw met mijn boek *In de wachtkamer van de dood*, waarin ik de dagelijkse, schrale verpleeghuiszorg beschrijf. Verhalen zoals die van de vader van de staatssecretaris en die oude man.

Ook ik werd gemarginaliseerd. Dat was vroeger. Typisch Amster-

Is het verpleeghuis een illusie of de schrijnende werkelijkheid?

dam. Net het verkeerde moment. Mijn blik was selectief.

Journalisten vroegen in welk verpleeghuis mijn boek zich afspeelde. Ik hield mijn mond. Door bijbaantjes of verhalen van anderen zei men te weten waar het was. Het antwoord was nooit goed.

Iemand schreef: ‘Jammer dat je in zo’n slecht huis was. Ik ken het. De teamleider, die in je boek moest wijken voor de manager met diploma’s, is mijn vriend. Ik neem je mee naar een goed verpleeghuis.’

Hij noemde het huis waar ik jaren onderzoek deed.

Is het verpleeghuis een fata morgana of een werkelijkheid met schrijnende omstandigheden? Een spookstad met te weinig personeel of een verblijfsoord waar het ‘op dat ene incident na’ goed gaat?

Ik hoorde de naam van mijn verpleeghuis en stond versteld.

Zal het de oude man deze week anders zijn vergaan?

a.the@parool.nl

Hoogleraren Anne-Mei The (zorg en dementie, UvA) en Jaap Seidell (voeding en gezondheid, VU) schrijven om beurten over hun vakgebied.